

І. СПОГАДИ

Євген ПРИСОВСЬКИЙ

СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ І ДРУГА

Спогад про шкільні чи студентські роки завжди й омолоджує людину, й навіває тихий смуток і печаль за літами, що минули. Але ж у цих спогадах часто черпаєш і наснагу для завтрашніх звершень, особливо коли при згадці про цю пору життя перед тобою постає образ людини, що назавжди стала для тебе зразком, що виховала в тобі кращі риси, що освітила весь твій життєвий шлях. Це велике щастя, коли в юні роки, в час формування твого світогляду зустрівся тобі такий наставник, учитель, котрий і по завершенню шкільної чи вузівської науки лишився твоїм першим порадником, став твоїм кращим другом.

Саме як таке щастя я сприймаю те, що в пору студентської юності мені довелося зустрітись із Андрієм Володимировичем Недзвідським, який прийшов до нас, третьокурсників, читати літературу початку ХХ століття. А потім — курси історії радянської, як тоді говорили, літератури, історії української критики й журналістики. А потім — моя праця над дипломною роботою, над кандидатською дисертацією під його керівництвом.

При слові “вчений” часто уявляють собі людину, яка нікого й нічого не бачить навколо себе, бо повністю занурена виключно у світ своїх туманних наукових теорій, далеких від сучасності. Але такий образ створений фантазією охочих до сенсацій міщан від літератури, що так

полюбляють анекдотичні ситуації. Життя народжує тип ученого — громадсько-го діяча, борця, людини вольової, активної. Саме такою людиною був Андрій Володимирович Недзвідський.

Він належав до тих викладачів, лекції яких слухаєш не заради того, щоб скласти черговий залік чи іспит, а тому, що відчуваєш, як відкривається перед тобою новий, неповторно прекрасний світ краси, як хвилюють, тривожать тебе думки лектора, як пробуджують у тебе жагоду знання, громадянську свідомість. Такі лекції не забуваються після складання іспиту. Вони запали тобі в пам'ять назавжди, вони служать тобі в пригоді у твоїй подальшій практичній роботі.

І справді, я як викладач літератури в середній школі, а тепер як викладач її в університеті постійно звертаюся до того багатого джерела, яким став для мене назавжди університетський курс лекцій мого вчителя.

Понад 75 років було за плечима в доктора філологічних наук, професора Одеського університету, відомого критика і літературознавця, члена Співки письменників України Андрія Володимировича Недзвідського, коли він пішов із життя. Але й справді, не як красива фраза, а як точне визначення життєвої суті вченого може бути висловлена думка про його духовну молодість. Бо ж молодість душі — це запал бійця, це велика творча

енергія, це здатність відчувати красу життя й інших запалювати своїм натхненням, своєю невтомністю, працьовитістю.

Думаючи про життя свого вчителя, я загадав дуже мудрий вірш І. Я. Франка “Не забудь, не забудь юних днів, днів весни”. Добре знаючи, який нелегкий слід полишають у душі людській роки, великий поет славить тих людей, що крізь усе життя проносять гордо підняту голову, не розтрачуючи по тяжких життєвих дорогах своїх ідеалів, а мужніючи й зростаючи на справжніх бійців.

Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить, —
Той цілий чоловік.

Йдучи тернистими путями життя, Недзвідський справді не тільки зберіг, а й примножив оті щиро людські якості. І особистим прикладом він виховував в учнів своїх, перш за все, безкомпромісність, уміння за будь-яких обставин відстоювати свою точку зору, вчив бути творчою людиною. І в науці, і в щоденній поведінці.

Шлях Андрія Недзвідського в науку був не простим, не легким. Закінчивши Одеський інститут народного господарства, він працював на заводі сільськогосподарських машин. Як робкор він був іще в 1928 році висунутий на газетну роботу, з 1928 по 1933 роки працював у республіканській газеті “Коммунист”, а потім — у нашій обласній комсомольській газеті, в довоєнній іще попередниці “Комсомольської іскри” — в “Молодій гвардії”. Не було жодного відділу в газеті, де не працював би молодий журналіст Андрій Недзвідський. Збір урожаю й театральна прем'єра, робота міського транспорту й нова книга письменника, звітні комсомольські збори й фестиваль пісні, праця шахтаря і шкільний урок — про все довелося писати йому.

Робота в пресі вчила оперативності, чіткості, давала знання життєвого матеріалу. Ось чому в статтях, рецензіях, літературознавчих працях А. В. Недзвідського

ми спостерігаємо таке необхідне для літератора, критика, вченого вміння зіставляти явища літератури, мистецтва й самої дійсності, вміння бачити відповідність літературного образу його життєвому “варіанту” або ж, навпаки, їх віддаленість.

У 1938—1941 роках А. В. Недзвідський вчиться в аспірантурі при Одеському університеті і в перші дні війни захищає кандидатську дисертацію на тему: “Шевченко й російська революційна демократія 50—60-х років XIX ст.”. Після визволення Одеси від фашистських окупантів він продовжує працювати в обласній пресі (завідує відділом культури в газеті “Большевистское знамя”) й викладає українську літературу в Одеському університеті, а згодом повністю віддається викладацькій роботі.

Для Недзвідського виступ на сторінках обласної преси — це робота дуже відповідальна, аж ніяк не нижчого гатунку, ніж стаття в науковому збірнику чи в республіканському академічному журналі. Він-бо вважав: літератор, учений повинні писати для наймасовішого читача, вони не мають права замикатись у вузькому колі фахівців.

Коли говорити про педагогічну діяльність Андрія Володимировича, то вона теж вражає багатогранністю. Це й лекції, і керівництво аспірантами, науковим семінаром педагогів-філологів, студентським науковим гуртком по вивченню творчості М. М. Коцюбинського.

А ще ж — постійна, невтомна робота літературного критика, дослідника літератури. А. В. Недзвідський продовжував цікавитись тою проблемою, яку він розробляв і в своїй кандидатській дисертації: українська література й російська революційна демократія. Наслідком цих глибоких наукових студій стала захищена ним в 1964 р. докторська дисертація про місце Марка Вовчка в загальноросійському літературному процесі, про зв'язки її з російською й українською літературою того часу. Андрій Володимирович постійно прагнув до розвідки невідомих, не досліджених галузей науки. Так, першим вивчає він українську літературу періоду

імперіалістичної війни, чи не одним з перших говорить своє слово про творчість поетів Василя Еллана й Василя Чумака, виступає з першими оцінками творів літераторів, у тім числі й наших земляків-одеситів. Він талановитий театрознавець, що однаково вільно почуває себе й у ХІХ віці, в театрі корифеїв, і в сучасності, коли пише про Лідію Мацієвську й Василя Василька, про нові вистави українського й російського театрів Одеси або ж про оперету. І ці його виступи перейняті високою вимогливістю та доброзичливістю, позначені вмінням побачити індивідуальне начало у грі кожного актора.

Добре відомо, що справжнім ученим можна назвати тільки того, хто має свою школу, хто має учнів, вихованців, які продовжують справу вчителя. Отож не буде перебільшенням, якщо сказати: так, в Одесі жив і працював справжній учений-філолог, родоначальник одеської філологічної школи. З його благословенням ішли в науку Іван Дузь і Василь Фашенко, Петро Маркушевський і Панас Данилко, Федір Вашук і Тетяна Чорна, Галина Рудницька й Валентина Марцинкевич, Любов Ленюк і Раїса Маркушевська, Марія Пчелінцева й Нінель Заверталюк, Ніна Пашковська й Ольга Височанська, Жанна Ляхова й Ніна Банковська, на рещті, й автор цих рядків. В Одесі й Дніпропетровську, Запоріжжі й Кисві працюють його вихованці — нинішні кандидати наук, і серед них — уже п'ять докторів: Іван Михайлович Дузь, Василь Васильович Фашенко, Нінель Іванівна Заверталюк, Ніна Павлівна Банковська й автор цих рядків. А згадаймо ж і те, що в студентські роки проходили науку в Андрія Володимировича і професори Г. А. В'язовський (він і дипломну написав під керівництвом А. В. Недзвідського), М. О. Левченко і доцент І. Є. Саєнко.

В 1953 році був створений А. В. Недзвідським науковий семінар педагогів-філологів, що працював при Будинку вчених. Саме через нього й пройшла свій шлях у науку більшість вихованців Андрія Володимировича. І якщо після тяжкого вчительського робочого дня Тетяна Карпівна

Чорна чи Валентина Сергіївна Марцинкевич, Нінель Іванівна Заверталюк чи Раїса Филімонівна Маркушевська бралися за написання кандидатської дисертації, якщо вони встигали після підготовки до уроків, після перевірки учнівських зошитів написати чергову статтю до наукового збірника, чи рецензію на нову книгу, чи методичну розробку, то це ще й тому, що вони виховані справжнім ентузіастом, невтомним трудівником, і ще тому, що в оті години нічної праці їх зігрівала турбота вчителя, їх насажували його поради.

А. В. Недзвідський завжди вів своїх учнів новими, незвіданими стежками. Багато років студенти, що писали під його керівництвом дипломні роботи, працювали над зовсім іще не розробленою великою комплексною темою: "Історія української журналістики 20-х років".

Андрій Володимирович Недзвідський завжди мав потяг до спільної праці, яку виконують керовані ним наукові колективи. Так, силами семінару педагогів-філологів видано методичні збірники "Вивчення творчості Шевченка в середній школі" та "Вивчення творчості Марка Вовчка в середній школі", силами очолюваної ним групи по вивченню творчості Маяковського — книги "Маяковський і Україна", "Маяковский в Одессе". Кафедра історії української літератури створила наукову біографію Шевченка, де є розділ, написаний А. В. Недзвідським.

До останнього дня життя вчений, літератор Андрій Володимирович Недзвідський керувався законом: жодного дня без рядка. До останнього подиху він був у полоні нових творчих задумів, був схвилюваний успіхами й невдачами своїх учнів. Коли стільки пройдено, стільки пережито й вистраждано, він лишався людиною, що не забула "юних днів, днів весни". І, безперечно, треба визнати: йому випало те високе й трудне щастя — бути "всю життя путь чоловіком цілим". Нехай же його шлях буде прикладом і для всіх нас, його учнів, і для кожної молодої людини, котра вступає на оту "життя путь".

Спасибі за науку, вчителю і щирий друже мій!